

Berthilde van der Zwaag

Verschijningen van Christus in deze tijd

Wie meent in onze tijd Christus gezien te hebben vindt in kerk en theologie maar moeilijk een gehoor voor zijn of haar ervaring. Berthilde van der Zwaag gaat op zoek naar redelijke gronden om Christusverschijningen te kunnen beschrijven.

Vierendertig jaar geleden heb ik Christus gezien. Opeens was hij er, in mijn kamer. Zonder dat er een deur was opengegaan stond hij voor me, met een doorschijnend hemels lichaam en stralend als het licht. Het was het moment waarop ik het verhaal van zijn lijden las in het evangelie van Mattheus: zijn strijd in Getsemané, de gevangenneming, de verloochening door Petrus, de gebeurtenissen bij Kajafas en Pilatus, de veroordeling en de bespotting. Ik las dit verhaal omdat de film 'Jesus Christ Superstar' in de bioscopen draaide. Ik was negentien jaar en woonde sinds enige tijd zelfstandig. In het gereformeerde gezin waar ik was opgegroeid, was het verboden een bioscoop te bezoeken, maar ik zag het enthousiasme van mijn vriendinnen over de film. Na lang wikken en wegen besloot ik ook te gaan, maar vooraf het lijdensverhaal aandachtig te lezen zodat ik me een oordeel over de film zou kunnen vormen. Het waren heel bekende teksten, die jaarlijks op school, in de kerk en thuis gelezen werden, in fragmenten. Nu ik het echter als doorlopend verhaal las, greep het me voor het eerst aan.

In mijn jeugd had ik me een beeld van God gevormd als iemand die streng en hoog boven de aarde en de mensen verheven is. Jezus hoorde bij God, ook ver boven ons, maar was vanuit de hemel neergedaald om de mensen met God te verzoenen. Het was nooit in me opgekomen dat dit geloof, behalve dat ik me aan de regels moest houden, iets met mijn leven te maken had. Tijdens het lezen van het lijdensverhaal zag ik Jezus voor het eerst als een mens, kwetsbaar en zonder stem. Niet de almachtige God die boven lijden en pijn staat, maar

ik heb
Christus
gezien

een mens vol liefde die leed onder wat hem werd aangedaan. Dat raakte me zo diep dat ik erom huilde. Op dat moment verscheen hij als de opgestane Christus. Mijn verdriet bestond niet meer. Het was alsof mijn hand uitgestoken werd, alsof ik daartoe uitgenodigd en geleid werd. Hij nam mijn uitgestoken hand vast en verdween daarna weer. De ervaring duurde in tijd misschien een minuut of korter, maar was volkomen. Een diepe liefde, en een vertrouwdheid met Jezus is toen in me gelegd, iets dat nooit meer is weggegaan. Hij werd een aanwezige in mijn verdere leven, het meest ervaarbaar op momenten van verdriet en angst. Over die ervaring heb ik niet gesproken, het was te emotioneel en het voelde raar om er over te spreken. Ik droeg het bij me als een indrukwekkend en dierbaar gebeuren.

Onderzoek

'zoiets komt niet voor!' Pas tijdens mijn theologiestudie, ruim dertig jaar later, ontstond bij mij behoefte aan bezinning op deze gebeurtenis. Toen ik naar dit soort verschijningen informeerde bij de docent dogmatiek was zijn reactie dat deze vandaag de dag niet voorkomen. Mijn ervaring durfde ik toen niet te vertellen. Ik had nooit over zoiets gehoord en vroeg me af of ik de enige was die dat had meegemaakt. Ik besloot mijn studie aan de Vrije Universiteit af te ronden met een onderzoek naar dit thema.

Mijn eerste belangstelling ging uit naar de vragen of er meer mensen waren die in deze tijd Christus hebben gezien, op welke wijze Christus aan hen was verschenen, wat er op dat moment speelde in hun leven, wat het voor hen had betekend en wat de invloed ervan is op hun leven. Daarna ontstond bij mij de behoefte om de ervaring te begrijpen. Was het alleen mijn persoonlijke verbeelding of kan er ook objectief, vanuit de rede, iets over gezegd worden? De uiteindelijk meest fundamentele vraag van het onderzoek was dan ook of er redelijke argumenten te geven zijn die de bewering van mensen dat zij Christus hebben waargenomen kunnen onderbouwen.

Toen ik me op het onderwerp oriënteerde, vond ik wel literatuur over verschijningservaringen, zowel uit het verleden als contemporaine, maar deze werden niet wetenschappelijk gefundeerd.' Ik vond herkenning in de beschrijvingen, maar een bevestiging van het fenomeen was voor mij niet voldoende.

Reacties

vooral in crises verscheen hij Na oproepen in diverse media ontving ik zevenendertig reacties. Deze mensen vertelden hun verhaal over de verschijning van Christus in hun leven en vulden een vragenlijst in die ik had opgesteld. Hun beschrijvingen beantwoordden mijn eerste onderzoeksvragen. De onafhankelijk van elkaar geschreven verhalen bevatten veel overeenkomsten. Het eerste wat opvalt is de onmiddellijke zekerheid dat de aanwezige gestalte Christus is. In veel brieven wordt geschreven over zijn ogen, de liefde die hij uitstraalt en dat hij zijn handen naar hen uitstrekt. Anderen horen zijn stem tot hen spreken. Meestal is dat één korte zin die te maken heeft met wat er op dat moment in hun leven speelt. De mensen bevonden zich op het moment van de ervaring vaak in een crisis of een bezinningsperiode van hun leven: psychische spanning na een echtscheiding, het verlies van een dierbare of een burnout. Zij hebben op dat moment liefde, troost, vrede en vertrouwen ontvangen. Uit de verhalen blijkt dat een verschij-

ning bijna altijd een verandering in het leven op gang brengt. Men heeft weer nieuwe moed en heeft het idee beter te kunnen onderscheiden wat er echt toe doet en wat bijzaken zijn. Er ontstaan inzichten die voorheen onbekend waren. Men ervaart deze inzichten als komend van buiten hen en als gezaghebbend. Het is vooral kennis over God, de betekenis van het sterven en de opstanding van Jezus, en de zin van het leven. Velen schrijven dat ze er na de ervaring van overtuigd zijn dat Christus aanwezig is in onze werkelijkheid en dat het lijden van mensen gezien wordt. Vaak ontstaat er een blijvende verbondenheid met Christus, het gevoel dat men geborgen is, wat er ook gebeurt. Men ervaart diepere relaties met medemensen en zorg voor het kwetsbare op deze wereld. De vervulling van eigen belangen is minder centraal komen te staan.

ervaring van
geborgenheid

Een andere uitkomst is dat vrijwel iedereen heeft gezwegen over het bijzondere gebeuren dat hen overkwam. De ervaring is moeilijk in woorden te vatten. Bovendien staat onze cultuur er nauwelijks voor open. Wanneer iemand er wel over spreekt, gebeurt dat meestal in kleine, vertrouwde kring, aarzelend en voorzichtig. Het kan dan wel moeilijk te verwoorden zijn, maar zwijgen kan nog moeilijker zijn als je er vol van zit. Ook in de geloofsgemeenschap wordt meestal niet veel ondersteuning verwacht, noch gegeven, als mensen hun verhaal doen. De consequentie van dat zwijgen is echter dat het moeilijker is om deze gebeurtenis een rol te laten spelen in het leven. Een ander gevolg is dat het op deze manier een onbekend fenomeen blijft, wat weer bijdraagt aan het zwijgen erover.

Mystieke ervaring

William James², grondlegger van de godsdienstpsychologie, geeft kenmerken van een mystieke ervaring. Deze komen veelvuldig voor in de beschrijvingen. Het eerste kenmerk is het onvermogen om de ervaring aan anderen over te dragen. De ervaring gaat elke uiting in woorden te boven. Een tweede kenmerk is het ontstane inzicht. De ervaring verschaft inzichten die anders zijn dan de kennis die men vanuit het denken ontwikkelt. Het derde kenmerk is de korte duur van de ervaring. Ten slotte, zegt James, is tijdens de ervaring het wilsvermogen opgeschort; men kan een dergelijke ervaring niet zelf oproepen en er geen invloed op uitoefenen.

Het gegeven dat een verschijningservaring overeenkomt met de mystieke ervaring, plaatst het in een kader. Deze duiding beantwoordt echter nog niet de vraag of Christus werkelijk aanwezig was. Die conclusie werd getrokken door de persoon die de ervaring had, maar het zou de eigen interpretatie kunnen zijn van een indrukwekkende ervaring. Verder onderzoek spitst zich toe op deze fundamentele vraag: *is de gestalte die mensen waarnemen Christus of interpreteren zij het als Christus?* Kan de bewering dat Christus aanwezig was in logische zin een redelijke bewering zijn? Voor een redelijke bewering is een onderbouwing nodig met argumenten die niet alleen gebaseerd zijn op geloof, gevoel of intuïtie, maar ook op de rede.

werkelijk of
interpretatie?

Onderzoeksterrein

Uit de ontvangen verhalen blijkt dat ook mensen zonder geloofsachtergrond Christus hebben gezien. Ook leidt de ervaring niet altijd tot toenadering tot het christelijk geloof. Daarom probeer ik vanuit een algemene rationaliteit voor

zowel binnen als buiten de christelijke traditie, deze verschijningservaringen te onderzoeken.

religie heeft
eigen onder-
zoekscriteria

In onze westerse cultuur was lange tijd geen ruimte voor onderzoek naar menselijke ervaringen. Sinds Descartes (1596-1650) golden ervaringen wetenschappelijk als niet-relevant. Een ervaring is een individuele beleving die niet gereproduceerd kan worden voor onderzoek, en dus zowel met de rede als door empirische verificatie niet toetsbaar is.³ Een religieuze ervaring is nog moeilijker te onderzoeken omdat God zich buiten het bereik van het menselijk denken en dus buiten het bereik van de wetenschap bevindt. Belangrijk is het onderkennen dat religie een cultuurdomein is waar eigen onderzoekscriteria en methoden gehanteerd dienen te worden. Met de eisen van de exacte wetenschap kunnen geloofservaringen niet onderzocht worden, maar met andere methoden kan er een goed beargumenteerde uitspraak over gedaan worden, zonder te willen voldoen aan de eis om tot een absolute uitspraak te komen.⁴

Bij mijn onderzoek naar verschijningservaringen heb ik gekozen voor de insteek van de praktijk-georiënteerde rationaliteit, gangbaar in de geesteswetenschappen. Een ervaring uit het praktische leven is het uitgangspunt voor onderzoek. Op deze manier kunnen geloofservaringen die voorkomen, belangrijk zijn en om een antwoord vragen, worden onderzocht. Een vorm van praktijk-georiënteerde rationaliteit is het Presumptionisme dat het principe van redelijke aanvaarding hanteert. De stelregel van de redelijke aanvaarding luidt: 'het is redelijk om een overtuiging als geloofwaardig te accepteren, tenzij er goede redenen zijn om op te houden met denken dat ze waar is'.⁵ De rede staat dan niet tegenover het onderzoeksobject (de verschijningservaring, dus de aanwezigheid van Christus) om die te beoordelen; de onderzoeker probeert de ervaring te begrijpen en er structuur in aan te brengen met behulp van de rede. Door het aandragen en taxeren van argumenten wordt getracht te komen tot een verantwoorde en redelijke uitspraak over de ervaring. De verhalen van mensen dat zij Christus hebben gezien, zijn daarom het uitgangspunt van het onderzoek. De conclusie aan het eind van het onderzoek is een interpretatie van deze ervaring uit de praktijk van het leven en geen uitspraak met een waarheidsgehalte zoals dat in de natuurwetenschap geldt.

Argumenten

in de Bijbel
en daarna
waren er
ontmoetingen

Een eerste argument ter ondersteuning van de bewering van mensen dat zij Christus hebben gezien, is het gegeven dat Bijbelauteurs in hun verhalen verwoorden dat er ontmoeting mogelijk is tussen de goddelijke en de aardse werkelijkheid. In het Oude Testament spreekt God met mensen. In het Nieuwe Testament vertellen de vier evangelisten dat Jezus na zijn dood is gezien door Maria, zijn andere leerlingen en de mannen onderweg naar Emmaüs. Het boek Handelingen vertelt dat de apostel Paulus een helder licht zag en daarin de stem van Jezus hoorde.

Het tweede argument is dat na het afsluiten van het Nieuwe Testament deze ervaringen van verschijningen van Christus zijn doorgegaan. In de gehele geloofstraditie komen ze voor. Voorbeelden zijn: Franciscus van Assisi (1181-1226), Teresia van Avila, (1515-1582), grondlegger van de antroposofische beweging Rudolf Steiner (1861-1925) en secretaris-generaal van de Verenigde Naties Dag Hammarskjöld (1905-1961). De doorlopende lijn vanuit het Nieuwe

Testament door tweeduizend jaar geschiedenis naar de tijd van nu, leidt tot de conclusie dat het ervaren van een verschijning van Christus tot de menselijke mogelijkheden behoort. Uit de kerkgeschiedenis blijkt dat men er in het verleden als vanzelfsprekend mee omging; het behoorde bij het geloofsleven.

Beide argumenten zijn gebaseerd op Bijbelverhalen en hebben als uitgangspunt dat zich achter het Nieuwe Testament een historische werkelijkheid bevindt. In de hedendaagse exegetische wetenschap zijn de meningen hierover echter sterk verdeeld. Volgens sommige exegeten zouden de verschijningsverhalen in het Nieuwe Testament door de auteurs zijn samengesteld vanuit hun theologische doelstelling. De opstandingsverhalen krijgen dan een symbolische betekenis. Als deze visie door verder wetenschappelijk onderzoek onomstotelijk vast zou komen te staan en Christus niet werkelijk is opgestaan (dat hoeft overigens niet een fysiek gebeuren te zijn) kunnen de twee bovengenoemde argumenten de bewering van hedendaagse verschijningservaringen niet meer ondersteunen. Een definitief antwoord over de historiciteit van de verhalen zal door de exegetische wetenschap vermoedelijk nooit te geven zijn.⁶ Historisch onderzoek leidt steeds naar verschillende uitkomsten; de historische verankering is nooit aangetoond, evenmin zijn er aantoonbare redenen om het te ontkennen. De verschijningsverhalen uit het Nieuwe Testament kunnen vooralsnog gelden als grond voor de verschijningen in de geloofsgeschiedenis en in onze tijd. Mogelijk zouden hedendaagse verschijningservaringen de werkelijkheid van de bijbelse verhalen kunnen bevestigen.

afhankelijk
van
historiciteit
van Bijbelse
verschijningen

De filosofie

Het derde argument is afkomstig uit de filosofie. Enkele van de betrokken mensen hebben op grond van hun ervaring de conclusie getrokken dat er naast of temidden van het gewone alledaagse leven een andere werkelijkheid bestaat.⁷ Vanuit hun intuïtie leggen zij een koppeling met het vasthouden of loslaten van het 'ik'. Een verschijning vindt vaak plaats op de momenten wanneer mensen de handhaving van hun identiteit (ik) loslaten. Er lijkt dan een grotere openheid te zijn in het menselijk waarnemen.

Het besef dat er een bewustzijn bestaat buiten het persoonlijk bewustzijn is er altijd geweest. In de oudheid schrijft de Griekse filosoof Plato (427-347 voor Christus) over een open bewustzijnsveld dat alle niveaus van werkelijkheid omvat. Er is een uitgestrekte geestelijke ruimte waarin de hemel en aarde kunnen verschijnen en bewegen, stelt Plato. Hij noemt dit een 'veld van waarheid'. Het bevindt zich in onze aardse werkelijkheid en is volgens Plato het bezielende in alles wat leeft. Alles uit onze dagelijkse ervaringswerkelijkheid staat in relatie met deze dimensioneel rijkere werkelijkheid.

Kant (1724-1804) trekt de conclusie dat deze andere werkelijkheid wel moet bestaan, maar hij kan er geen verdere invulling aan geven omdat ons denkvermogen daartoe ontoereikend zou zijn.

Heidegger (1889-1976) maakt in zijn filosofie onderscheid tussen Zijn en zijnde, de ontologische differentie genoemd.⁸ Het Zijn laat alle zijnde, verschijnen en bestaan. Het Zijn is verborgen tijdens het aardse bestaan, maar via het 'niets', waarmee we geconfronteerd worden als we ons realiseren dat het leven beperkt is, staat het bewustzijn open voor de andere, ons onbekende werkelijkheid. Op het moment dat we ten diepste ervaren dat het leven beperkt is, is

open
bewustzijn
kan alle
niveaus van
realiteit
omvatten

ons bewustzijn er ontvankelijk voor. Het Zijn kan zich op dergelijke momenten aan de mens openbaren.

toegang
tot grotere
werkelijkheid
in ons
innerlijk

De hedendaagse filosoof Otto Duintjer is, nadat hijzelf een aantal 'transcendentie-ervaringen' had, eveneens op zoek gegaan naar de voorwaarden om de beperkingen van het menselijk bewustzijn te overstijgen.⁹ Hij beschouwt het bewustzijn niet als een afgesloten ruimte. Wij staan in verbinding met een bovenpersoonlijke werkelijkheid, die voortdurend dichtbij ons is en toegankelijk is. De toegang tot die grotere werkelijkheid bevindt zich in ons eigen innerlijk, stelt hij. Innerlijk stil-zijn, ruimte maken en niet geheel opgaan in de patronen van de cultuur ziet hij als voorwaarden om te transcenderen. Duintjer toont aan, en heeft wijsgerig inzichtelijk gemaakt onder welke voorwaarden, het mogelijk is om het persoonlijke bewustzijn te overstijgen.

Dit derde argument ter ondersteuning van hedendaagse verschijningservaringen betreft de erkenning van de mogelijkheid het menselijk bewustzijn te overstijgen naar een andere werkelijkheid. Na deze erkenning vanuit de filosofie blijft echter nog de vraag open of het mogelijk is dat mensen tijdens deze transcendentie-ervaring Christus waarnemen. Zoals aangegeven kan de onderzoeker in de geesteswetenschappen werken volgens het principe van de redelijke aanvaarding. Het onderzoeksobject (de aanwezigheid van Christus) is niet te toetsen maar door deze methode kan het resultaat wel een verantwoorde en redelijke uitspraak over de bewering van Christus' aanwezigheid zijn.

Aanvulling vanuit de theologie

openbaring
buiten
menselijke
intentie om

Als het gaat om de zekerheid van de gelovige dat Christus werkelijk aanwezig was, kan de belijdende theologie laten zien hoe het mogelijk is dat de ervaring ontstaat en dat mensen tot de interpretatie Christus komen. In de Bijbel wordt gesproken over God als Ander die met de mens een relatie zoekt. Door dat vertrouwen kan een geloofstekst of een religieuze afbeelding een religieuze ervaring opwekken. Dat is de bijzondere kracht die de bijbeltekst of religieuze verbeelding in zich heeft: door geloof kan het de doorgang zijn naar de ontmoeting met God of Christus.¹⁰ Een Christuservaring is dus niet alleen een transcendente ervaring buiten het menselijk bewustzijn, het kan ook het ervaren van de Ander zijn. Bovendien is het te kenmerken als een trans-intentionele ervaring, omdat het initiatief tot de ontmoeting bij de Ander ligt, ondanks de voorwaarden die de mens kan scheppen. God openbaart zich buiten de menselijke intentie om.

De kenmerken die godsdienstpsycholoog William James geeft van de mystieke ervaring, kunnen deze geloofsuitspraak van de belijdende theologie aanvullen. Door een mystieke ervaring wordt iemand in het hart geraakt, wat een andere kennis oplevert dan de kennis vanuit het denken. De mystieke ervaring geeft een opmerkelijk inzicht in dieptes van waarheid, die door het logisch verstand niet kunnen worden gepeild, aldus James. Dat kan het 'zekere weten' verklaren van de betrokken mensen bij de interpretatie van hun ervaring. Daarnaast noemt James het onvermogen om de ervaring aan anderen over te dragen. Het kan alleen rechtstreeks worden ervaren; de inhoud ervan kan niet aan anderen worden meegedeeld of overgedragen. Wie het niet heeft ervaren en afhankelijk is van het verhaal van de getuige, wordt vaak niet geraakt door het getuigenis en laat zich niet zomaar overhalen om er geloof aan te hechten,

stelt James. Mystieke gemoedstoestanden lijken meer op gevoelsgesteldheden dan op intellectuele gesteldheden; daarom kan niemand een ander, die nooit een bepaald gevoel heeft gekend, duidelijk maken waaruit de kwaliteit of de waarde ervan bestaat. Voor de betrokken mensen zelf lijkt alles wat zij meegevoelt hebben geheel vanzelfsprekend te zijn.

Verzadigde fenomenen

Een vierde argument komt uit de fenomenologie, die zich bezighoudt met de wijze waarop fenomenen aan ons verschijnen. Volgens de klassieke fenomenologie hebben wij bij onze waarnemingen altijd eigen intenties en een beperkte blik. De hedendaagse Franse fenomenoloog Jean-Luc Marion beschrijft echter fenomenen die de menselijke intentie en waarneming ver te boven gaan, ze geven buitenmatig veel meer dan we kunnen waarnemen. We worden als het ware meegenomen door het fenomeen. Een schilderij kan zo'n fenomeen zijn dat ons overvalt; het kijken naar het schilderij kan een ervaring worden buiten ons eigen initiatief en onze intentie om. Hetzelfde kan gebeuren met muziek, de natuur, het lichaam van de geliefde, de liturgie in de kerk, met name bij de Eucharistie of het Heilig Avondmaal. Marion noemt dergelijke fenomenen die meer geven dan in onze intentie besloten ligt een 'verzadigd fenomeen'. Het fenomeen is zo overvloedig dat het onze waarneming verzadigt. Het staat niet in betrekking tot iets waar het van afhankelijk is. Dit begrip 'verzadigd fenomeen' geeft in wetenschappelijke zin ruimte om een verschijning van Christus als mogelijkheid te erkennen.

meer dan in
de intentie
besloten ligt

Dat een verschijning van Christus volkomen is, onafhankelijk van de aardse werkelijkheid en menselijke intenties en dat het de menselijke waarneming overvloedig verzadigt, blijkt uit de verhalen van de betrokken mensen. De aanwezigheid van Christus wordt ontvangen als gave, is niet op te roepen of vast te houden. Het is een genadegave die iedere menselijke intentie en ieder menselijk verlangen overstijgt. De verblindende zonneklarheid, die Marion noemt als kenmerk van het 'verzadigd fenomeen', is te herkennen in de beschrijvingen van de verschijningservaringen.

Conclusie

De conclusie van het onderzoek is dat het redelijk is dat deze mensen hun ervaring interpreteren als een verschijning van Christus. Voor de redelijkheid van de bewering zijn deze vier gronden aangevoerd: Christusverschijningen komen voor in het Nieuwe Testament; Christusverschijningen komen voor in tweeduizend jaar geloofstraditie; het bewustzijn kan transcenderen naar een werkelijkheid buiten het persoonlijk bewustzijn en een Christusverschijning is een 'verzadigd fenomeen'. Mensen die de ervaring niet kennen, kunnen door deze argumentatie begrijpen hoe het mogelijk is dat een dergelijke ervaring plaatsvindt en waarom de betrokken mensen er deze interpretatie aan geven.

Zwijgen of spreken

Een verschijning is een overweldigende ervaring die om een verwerking vraagt. Wanneer mensen echte openheid bemerken, willen zij graag spreken over hun ervaring. Het spreken erover kan helpen om het te integreren in het leven. Een verschijning heeft vrijwel altijd te maken met de situatie waarin iemand zich bevindt.

graag vertellen
aan een open
oor

Wanneer men zich bewust is van de problemen of emoties die op dat moment een rol speelden, kan meestal het verband gelegd worden tussen de situatie en de verschijning. Dan kan de verschijningservaring tot steun zijn in het te boven komen van een moeilijke tijd, in de geloofsontwikkeling, en de relatie met God.

verband tussen
verschijning
en levens-
situatie

Zelf had ik tot aan het onderzoek vrijwel niet over mijn ervaring gesproken en nagedacht. Het was een vaste zekerheid in mijn leven, zonder dat er verdere vragen boven kwamen. De ervaring op zich was voldoende voor vierendertig goede levensjaren. Voortdurend kon ik mijn kracht ontleen aan de aanwezigheid van Christus, het was een constante steun. Zo heb ik mijn leven ervaren als goed en vreugdevol. Pas tijdens het onderzoek, bij het bestuderen van de verhalen van anderen, ontdekte ik dat er een verband bestond tussen de verschijning en de levenssituatie van de betrokken persoon. Toen zocht ik ook naar de diepere betekenis van mijn eigen ervaring. Ik ontdekte dat het verdriet, dat ogenschijnlijk was om het lijden van Jezus, ook over mijzelf ging. Met het begrijpen van mijn eigen leven begreep ik vervolgens de betekenis van Jezus voor mijn leven. Zo ontstond, in de relatie met de verhalen van anderen, het diepere inzicht in de verschijningservaring van mijzelf en daarmee nam het inzicht in de betekenis van het christelijk geloof toe.

in kerken
vaak huiver
voor niet te
controleren
ervaringskant
van geloof

Uit de mij toegestuurde verhalen bleek ook dat sommige mensen niemand hadden om de ervaring mee te delen. Ook had niet ieder een geloofsachtergrond en taal om over deze werkelijkheid te spreken. De kerk, die deze taal en de verhalen over verschijningen in huis heeft, zou daarom een helpende rol kunnen spelen. Helaas echter, blijkt in kerken soms huiver te bestaan voor wat niet past in het bekende belijden. Die huiver heeft ermee te maken dat er de laatste decennia weinig aandacht is geweest voor de ervaringskant van het geloof; de uitleg was rationeel en gericht op het overdragen van kennis. Vooral de reformatorische kerken wilden mensen geloofszekerheid geven vanuit een sluitend, theologisch doordacht systeem dat zich concentreerde op de zonde van de mens en de noodzaak tot bekering. De nadruk lag op het Woord, zonder persoonlijke belevingsmomenten. Er ontstond schroom en verlegenheid om over geloof en emotie te spreken en een onervarenheid om het heilige te beleven.¹¹ Bij het hanteren van officiële geloofsuitspraken over Christus is het geheel van het geloof onder controle; een vaste geloofsleer geeft houvast en zekerheid. Iets dat geheel anders is, zoals een plotselinge ervaring van Christus, kan het bestaan op zijn kop zetten. Het lijkt veiliger en rustiger dat Jezus maar gewoon in zijn graf blijft, of als opgestane Christus ver weg in de hoge hemel verblijft, en niet levend en actief aanwezig is in onze werkelijkheid.

Die behoefte aan controle over geloof en leven kan het gesprek over ervaringen verhinderen. Enkele van de betrokken mensen hebben een afwijzing gehoord wanneer ze er in hun kerk met een pastor of ouderling over wilden spreken. Het werd met schrik afgedaan als iets wat meer bij de duivel hoort. Een ander hoorde dat het niet mogelijk was om Christus waar te nemen, want God kan men niet zien. Een houding die ook in de kerk voorkomt, is dit hele terrein van ervaringen als onbelangrijk, sensationeel, niet ter zake doende terzijde te schuiven, eigenlijk dus te verdringen.

Taboe doorbreken.

Na het afsluiten van het onderzoek bleven er brieven en verhalen komen,

waardoor ik steeds meer het belang van het thema ontdekte. Verschijningen komen nog veel en veel meer voor dan ik in eerste instantie dacht en voor de betrokken mensen is het belangrijk erover te spreken. Dat spreken over de ervaring is overigens niet alleen voor henzelf van belang. William James stelt dat de vruchten van de religieuze ervaring tot het mooiste behoren dat de geschiedenis ons kan tonen. De mens die leeft vanuit zijn of haar religieuze kern en gedreven wordt door geestdrift, verschilt duidelijk van zijn vroegere wereldse staat, stelt James. Mystieke ervaringen zijn volgens hem vormen van verlichting en openbaring die zinvol zijn. Het is daarom belangrijk er aandacht aan te besteden. Volgens James is het opstijgen van de menselijke geest tot een meer omvattend gezichtspunt altijd het gevolg geweest van het betekenis toekennen aan een nieuwe samenhangende feitenreeks. Nieuwe, ons onbekende gebeurtenissen, die vaker dan één keer voorkomen, moeten dan ook niet bij voorbaat afgewezen worden. Voor de ontwikkeling van de mensheid is het juist nodig dat nieuwe inzichten serieus worden genomen. James vindt dat het altijd een open vraag moet blijven of mystieke gevoelens niet zulke hogere gezichtspunten kunnen zijn, vensters waardoor de geest uitziet op een ruimere en meer omvattende wereld. Rekening houden met die ruimere wereld van betekenissen en het serieus nemen ervan, kunnen onmisbare stadia zijn in onze tocht naar de uiteindelijke en volle waarheid. Het zou tenslotte wel het meest juiste inzicht kunnen zijn in de zin van dit leven, stelt James.

De alsmaar doorgaande stroom van ervaringen die mij verteld en toegestuurd werden, was voor mij de reden om het thema verder bekend te maken met als doel het taboe op deze ervaringen te doorbreken, juist ook in de geloofsgemeenschap. Het is schrijnend dat in de gemeenten van Christus, die oorspronkelijk ontstaan zijn door verhalen over verschijningen, nu nog maar weinig ruimte is voor hedendaagse ontmoetingen met Christus. Geloofservaringen uit het verleden worden gebruikt om het geloof van hedendaagse gelovigen te versterken en hen te inspireren, zoals het verhaal over Maria die op de Paasmorgen haar Heer levend aanwezig zag. Ook de levensveranderende verhalen over Petrus, Zacheus, Bartiméüs, Paulus en vele anderen uit het begin van onze jaartelling worden gebruikt in de verkondiging. Terwijl er ook nú mensen zijn die ervaren dat Christus aanwezig is, iedere dag nabij, inspirerend, troostend, bemoedigend en levensveranderend. Zij weten dat geloven ook nú een levende ervaring is. Openheid over en bekendheid met deze hedendaagse ervaringen is nodig zodat er over gesproken kan worden en de betekenis van het gebeuren begrepen wordt.

Pas na het onderzoek, toen er uitnodigingen kwamen voor lezingen over het thema en daarmee ook het gesprek erover begon, ontstond een nog dieper inzicht in mijn verschijningservaring en daarmee in het mysterie van Jezus' lijden, sterven en opstanding. Toen begreep ik dat ik in het lijdensverhaal niet alleen Jezus, maar ook mijzelf beschreven zag, waar ik me op negentienjarige leeftijd niet bewust van was. Tijdens het lezen ontstond er toen een samenvallen en éénworden, begrijp ik achteraf. Zijn lijden was mijn lijden en daardoor werd mijn lijden zijn lijden. Mijn lijden, dat ik ontdekte in zijn lijden, (in het Matteüsevangelie) was al door Jezus gedragen. Ver voordat ik geboren werd, lang voor mijn tijd, zag Jezus mij al, zag mijn leven en mijn lijden en heeft het op zich genomen. In het lijden vond die samensmelting plaats. Tegelijk bleef

laat het een open vraag blijven

ieder mag weten dat Christus ook nu verschijnt

de gescheidenheid van twee wezens bestaan. Jezus verscheen en toonde zich als de niet-lijdende, als de Opgestane Christus. Zo ontdekte ik de betekenis van het evangelie voor mij. Dit inzicht doet de grootsheid van het evangelie en de verwondering alleen maar toenemen. Dat inzicht kon bij mij pas ontstaan in het gesprek met de ander.

aanzet tot
gesprek

Met dit persoonlijke slot wil ik het belang van openheid en het gesprek over deze geloofservaringen aangeven. Het spreken erover kan bijdragen aan het interpreteren van geloofservaringen om ze te integreren in het dagelijks leven. Met dit artikel wil ik daarom de kennis en inzichten doorgeven die ik in mijn onderzoek heb opgedaan om een aanzet te geven voor het gesprek over verschijningservaringen. Het onderzoek leert dat verschijningen redelijkerwijs tot de mogelijkheden van de menselijke ervaring behoren en kunnen bijdragen aan een goed leven en intenser geloofsleven.

Kritische houding

Toch kunnen er redenen zijn om te twifelen aan een individuele bewering over een verschijning van Christus. Wanneer duidelijk is dat de ervaring een bijwerking is van medicijnen of voortkomt uit een psychische stoornis, gelden de vier argumenten niet. De grens tussen gezond en pathologisch is overigens niet altijd scherp te trekken, dat geldt zowel voor het psychische als het religieuze leven. Maar wanneer blijkt dat een verschijning iemand zeer in verwarring brengt, of aanzet tot ethisch onverantwoord of schadelijk handelen, kan worden betwijfeld of er sprake was van een ervaring van Christus. De religieuze ervaring wordt gekenmerkt door een beleving van een boodschap die een heldere inhoud en vaak een duidelijk ethisch karakter heeft. Over een mystieke ervaring kan men slechts met moeite spreken. Het gebeuren vervult de persoon met verwondering en eerbied. Ten slotte is de terugkeer naar het gewone leven een teken van een gezonde ervaring. Na de ervaring pakt men het leven weer op. Dikwijls leidt het tot een nieuwe beaming van het leven.

De strekking van het evangelie en de vier kenmerken die William James geeft van een mystieke ervaring kunnen helpen om met een kritische blik naar geloofservaringen te kijken.

Drs. B. van der Zwaag is als theologe werkzaam in Eindhoven. Haar onderzoek verscheen in boekvorm: Als Christus verschijnt. Christusverschijningen in deze tijd. Kok, Kampen 2008. E-mail: BerthildevanderZwaag@onsneteindhoven.nl.

Noten

1. Hans Stolp, *De verschijningen van Christus in onze tijd*, Ten Have, Baarn 2002; G. Hillerdal en B. Gustafsson, *Christuservaringen heden. Authentieke ervaringen van tijdgenoten*. Perun, Bergen op Zoom 2002. John van Schaik, *Christuservaringen van vroeger en nu*. Kok, Kampen 2004.
2. William James, *Vormen van religieuze ervaring. Een onderzoek naar het wezen van de mens*. Abraxas, Amsterdam 2005.
3. Michiel Leezenberg en Gerard de Vries, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen*. Amsterdam University Press, Amsterdam 2003.
4. Gijsbert van den Brink, *Een publieke zaak. Theologie tussen geloof en wetenschap*. Boekencentrum, Zoetermeer 2004.
5. Wessel Stoker, *Is geloven redelijk?* Boekencentrum, Zoetermeer 2004.
6. Gerd Theissen, Annet Merz, *The Historical Jesus. A Comprehensive Guide*. Fortress, Minneapolis

- 1998; Sandra Schneiders, *The Revelatory Text. Interpreting the New Testament as Sacred Scripture*, Collegeville 1991² 1999.
7. Hillerdal, G. en B.Gustafsson, *Christuservaringen heden. Authentieke ervaringen van tijdgenoten*. 1973 (vert. uit het Zweeds) Bergen op Zoom 1982² 2002.
 8. H.J. Störig, *Geschiedenis van de filosofie. Een volledig overzicht van het wijsgerig denken van de oudste tijden af*. Deel 1. Spectrum, Utrecht 1959; Gijsbert van den Brink, *Oriëntatie in de filosofie*. deel 1 en deel 2. Boekencentrum Zoetermeer 1994.
 9. Otto Duintjer, *Onuitputtelijk is de waarheid*. Damon, Budel 2002.
 10. Schneiders, *The Revelatory Text*
 11. J.C. Noordzij, *Religieus concept en religieuze ervaring in de christelijke traditie. Proeve van een psychologie van de spirituele ontwikkeling*. Kok, Kampen 1994.